

kuin stooalaisten, nykyihmisen on täysin mahdotonta uskoa maailmankaikkeuden perimmäiseen hyvyyteen tai oikeudenmukaisuuteen. Hän on oppinut, että maailma vain on niin kuin se on.

Hyvään kasvatukseen kuuluu toki se, että lapsille kerrotaan esimerkiksi vanha kunnan tarina huolettomasta heinäsiirkasta ja ahkerasta muurahaisesta. Mutta Tanhuan teksti kuulostaa aivan toiselta, vaikka viesti on näennäisesti sama:

Jos sinulla on itsekuria, et myöskään tarvitse ulkopuolista kurinpitäjää. Ohjaat itse omaa elämäsi ja uskot tai älä: kun sinulla on itsekuria tehdä pieniä asioita, joista et pidä, voit viettää elämäsi tehden suuria asioita joita pidät.

Kirjallisuus

KORPI, RAUNO & TANHUA, PENTTI (2002). *Yhteispeli työelämässä: valmentavalla johtamisella menestykseen.* Helsinki: Ajatus.

TAMMINEN, JUHANI (2002). *Aurinko kuningas.* Helsinki: Ajatus. (2. painos.)

TAMMINEN, JUHANI (2001). *Kaikki pelissä.* Helsinki: Ajatus.

Satu tai myytti ei nimittäin sano tai lupaa lapsellekaan mitään suoraa. Se antaa vihjeitä, ajattelun ja aavistelujen aiheita. Se ei kategorisesti myöskään kiellä, etteikö aivan päinvastaistakin voisi tapahtua - etteikö esimerkiksi muurahainen voisi murskautua rekan alle ja heinäsiirikka keplotella itsensä etelän auringon alle.

Itsekuri elämässä on toki tuike tarpeellista, mutta Tanhuan julistus on pöyhkeää ja valheellista. Hänellä ei kun ole mitään mahdollisuuksia taata, että hyvä ja ahkera ihminen saisi automaattisesti ja aina viettää elämänsä tehden enimmäkseen suuria asioita, joista pitää. Siksi me (itse)kurin ohella tarvitsemme sitä, mistä Korpi, Tamminen ja Tanhua niin kummallisesti vaikenevat: eettistä (tai eettis-poliittista) harkintakykyä.

Jouko Nätti Tilasto, sukupuoli ja työ

Naisten ja miesten asemaa työelämässä on viime vuosina tarkasteltu kolmessa väitöskirjassa. Merja Kinnusen (2001) kohteena on sukupuolten luokittelu tilastoissa, Sirpa Kolehmaisella (1999) työmarkkinoiden ammatillinen segregoituminen ja Päivi Naumasella (2002) koulutuksen yhteydet naisten ja miesten työllisyyteen ja työn sisältöön. Väitöskirjoja yhdistäviä teemoja ovat sukupuolten erot työelämässä sekä tilastot tutkimusaineistona, joskin erottelevia tekijöitä on enem-

män. Kinnunen keskittyy tilastojen luokituksiin, Kolehmainen ja Naumanen käyttävät puolestaan tilastoja empiirisenä tutkimusaineistona. Kinnusen lähestymistapana on historiallinen ja semioottinen ote, Kolehmainen ja Naumanen hyödyntävät puolestaan tilastollisia menetelmiä. Kinnusen opinnäyte on tehty sosiologiaan, Kolehmaisena sosiaalipoliittikkaan ja Naumasena koulutusologiaan. Mikä on näiden opinnäytteiden anti työelämä tutkimuksessa?

Sukupuoli tilastoissa

Merja Kinnusen tutkimuksen lähtökohtana on havainto naisten ja miesten taloudellisen arvon eron pysyvyydestä vuosisadasta toiseen. Kun Espanjan kruunu myi vuonna 1518 lupakirjoja portugalilaisille orjakauppiaille, niin hyväkuntoinen miespuolinen orja muodosti yhden kappaletavaran, piezan. Nainen saattoi olla puoli piezaa ja vanhus vain neljännespiezan. Vuonna 1758 Suomen maanmittauksen johtaja E.O. Runeberg puolestaan laski, että naisen arvo oli $\frac{3}{4}$ miehen arvosta. 1800-luvulla piian palkka oli noin puolet rengin palkasta. Tämänkin jälkeen naisten arvo työntekijöinä on nähty pienemmäksi kuin miesten. Suomessa palkkaero naisten ja miesten välillä on vaihdellut, mutta se on säilynyt vähintään 20 prosentin suuruisena.

Kinnusen tutkimuskysymyksenä on se, miten naisten ja miesten taloudellisen arvon ero tuotetaan erilaisin luokitteluin ja tilastoin, miten tilastolliset luokitukset osallistuvat naisten ja miesten palkkaerojen legitimointiin suomalaisessa yhteiskunnassa. Luokitukset ovat siten tutkimuksen kohteena, aineistona, metodisena lukutapana ja teoreettisena viitekehyksenä. Kinnusen näkökulmana on luokitusten tarkastelu sosiaalisen todellisuuden ilmauksina ja määrittäjinä. Luokitukset ovat ilmauksia ja muunnelmia yhteiskunnan ja kulttuurin rakenteista (struktuurialismi), ja siten sosiaalisissa suhteissa konstruoituja, tuotettuja ja muutettavissa olevia.

Tutkimuskohteena ovat väestölaskennan väestöluokitukset ja niiden selitykset (kommentaaritekstit), joita on käytettävissä 1700-luvulta 2000-luvulle. William Pettyn 1600-luvun poliittisen aritmetiikan lähtökohtia seuraten valtiollisen tilastotoimen tehtävänä on

ollut ja on tuottaa valtiolle tietoa väestön määrästä, laadusta, veronmaksukyvyistä, sotavoiman suuruudesta sekä kansan varallisuudesta. Elättäjien ja elätettävien selville saamiseksi rajoja on vedetty työvoiman ja ei-töyvoiman, ammattien ja ei-ammattien välille sekä määritelty kansalaisten taloudelliseksi yksiköksi koti, asunto tai perhe. Vuoteen 1950 saakka väestölaskentojen perusaineiston muodostivat papiston ylläpitämät väestöluettelot, ns. kirkonkirjat. Vuosina 1950-85 väestölaskenta perustui lomakkeeseen, vuodesta 1990 lähtien erilaisten rekisteritietojen yhdistelyihin, joiden yhdistelyavaimena on henkilötunnus.

Kinnusen tutkimus kohdistuu kolmeen teemaan, mieselättäjyyteen, ammattien hierarkkiseen järjestykseen ja sosioekonomisten asemien luokituksiin. Väestöluokituksiin muotoutui 1800-luvulla rakenne, jossa sekä erotellaan että yhdistetään naisia ja miehiä. Papiston ylläpitämässä kirkonkirjoissa miehet jäsenyivät ensisijaisesti ammatin ja elinkeinon harjoittajina ja naiset kodin alueen kautta. Kaikki muista ihmisistä tai valtiosta riippuvaisiksi tulkitut ryhmät (kuten "vaivaiset, hospitaliset, vangit, miehen- ja vaimonpuolikkaat, lappalaiset") määrittyivät puolestaan naisten ("vaimonpuolet") kautta.

Väestön elätettävyyssuhteiden selvittämiseksi naiset pyrittiin kuitenkin saamaan tilastoissa näkyviin myös oman työtoimintansa kautta, mikä tuotti papille usein ongelmia. Väestötilastoissa naimisissa olevat naiset voivat tulla luokitelluiksi oman ammattinsa perusteella yksilöinä, mutta kotitalouksien kuvauksessa tuotetaan hierarkia. Kotitalouksille määritellään tilastoissa ensisijaista taloudellista asemaa kantava pää-

mies (1980-luvulta lähtien viitehenkilö), joksi määrittyy suurituloisin. Esimerkiksi vuonna 1980 viitehenkilöistä 65 % oli miehiä. Luokitusrakenteisiin ei ole mahtunut samanaikainen riippuvuus ja riippumattomuus sekä naisille että miehille. Mieselättäjyyden malli jatkuu 1900-luvulla erityisesti tavassa, jolla perheyriyksissä työtä tekeviä naimisissa olevia naisia luokitellaan "avustavan perheenjäsenen" puoli-itsenäiseen asemaan. Maanviljelijäpariskunnista yrittäjäksi luokiteltiin vain toinen eli käytännössä mies. Sen sijaan samaan ruokakuntaan kuuluvat veljekset ja suluissa mainiten sisarukset saattoivat olla molemmat yrittäjiä, jos he viljelivät yhdessä omistamaansa tilaa. Vuoden 1990 väestölaskennassa luokituksessa luovutaan, koska rekisteripohjainen väestölaskennan perustana olevat eläke- ja verotiedot eivät sisällä tietoa siitä, onko henkilö yrittäjäperheenjäsen.

Näissä elättäjyysmalleissa naiset peittyivät usein miesten ammatteihin, mikä on vaikeuttanut naisten työssäkäynnin laajuuden arviointia, samoin luokkia kerrostumatutkimusta. Esimerkiksi vuoden 1865 väestötalostossa naiset ovat yleensä vaimoja, seuraneitisiä, piikoja, leskiä tai tyttäriä. Sen sijaan ylioppilaat ja koulupojat on sijoitettu valmiiksi valtion virkoihin ja vapaisiin elinkeinoin. Silti luokittelut olivat Kinnusen mukaan varsin tasavertaisessa suhteessa siihen, tuotetaanko tavaroita vai yhteiskunnallisia palveluita. 1950-luvulta lähtien vuoteen 1997 ammattiluokitus rakentui sen sijaan ensisijaisesti teknisten alojen ja miesten teollisuustyön yksityiskohtaiselle eriyttämiselle ja näkyvyydelle. Sen sijaan naisten hoito-, hoiva- ja palvelualat eivät näy omana pääryhmänään. Toisaalta malli ei kuitenkaan suoraan hierarkisoinut ammatteja, vaan ammatit luokiteltiin lähinnä toimialojen mukaan.

Vuodesta 1997 käytössä oleva EU-maita sitova ISCO-88 luokitusmalli korostaa puolestaan ammattitaitotason ja siten koulutustason merkitystä erottelukriteereinä. Taustalla on alun perin Yhdysvalloissa käytössä oleva luokittelu. Ammattiluokittelu muistuttaakin sosioekonomisten asemien hierarkiaa. Uudessa ammattiluokittelussa naisten hyvinvointivalttiollisten alueiden näkyvyys paranee. Samalla erityisasiantuntijuiden (professional) ja asiantuntijuiden (expert) asemista muodostuu toimihenkilöliittojen, erityisesti insinöörien ja sairaanhoitajien, kamppailujen kohde, jota Kinnunen ansiokkaasti analysoi hyödyntäen juonirakenneanalyysiiä. Vuoden 1997 ammattiluokituksen uudistamisen yhteydessä sairaanhoitajien ammattiliitto Tehy perusteli tuloksekkaasti luokituspaikkansa nostoa erityisasiantuntijoiksi – insinöörien rinnalle – koulutustutkinnoilla. Samaa strategiaa käyttävät muutkin modernit professiot. Kansainvälisissä vertailuissa uusi luokittelu näytti kuitenkin tuottavan Suomeen liikaa erityisasiantuntijanaisia. Niinpä vuoden 2001 ammat-

tiluokituksessa sairaanhoitajien ammattien luokitus-tasoa laskettiin. Perusteena ei ollut nyt koulutustaso vaan palkkataso. Kinnusen mukaan hierarkiataason lasku legitimoit sitä, että naisten työnjaollisella alueella voidaan maksaa vähemmän palkkaa kuin miesten työnjaollisella alueella.

Kinnusen tutkimus on monine yksityiskohtineen herkullista luettavaa luokitusten muotoutumisesta ja tulkinnoista. Tutkimus on erityisen hyödyllinen tilasto- ja hyödyntäville: itsestään selvältä tuntuvat käsitteet, kuten tuottava työvoima, ammatti ja kotitalous, osoittautuvat ongelmallisiksi. Kinnunen ei siis tutki palkkaeroja sinänsä vaan tilastollisia luokituksia, joiden sisällön tarkastelun tutkija olettaa antavan näkökulmia sen ymmärtämiseen, millä tavoin naisten ja miesten palkkaerot pysyvät yllä suomalaisessa yhteiskunnassa. Epäilemättä tutkimus lisää ymmärrystämme tavoista, joilla luokittelut ilmentävät ja ylläpitävät eroja. Silti voi kysyä, ovatko väestölaskennat käyttökelpoisin aineisto nimenomaan palkkaeron kuvaamiselle, eivätkö nyky-Suomessa pikemminkin työehtosopimukset ja työn arviointiprojektit. Käytännössä palkkaeroa pitävät yllä luokitusten ohella monet muutkin tekijät kuten ammattiryhmän asema tuotannossa, mistä esimerkiksi paperityöntekijät. Palkkaeron selittämisen sijasta tutkimuksen keskeinen anti on pikemminkin tilastollisten luokitusten taustalla olevien ajattelutapojen purkamisessa ja tulkinnassa. Tätä tietoa on hyödyntänyt myös Sirpa Kolehmainen, joka keskittyy vuosien 1970-90 ammattiluokitteluihin.

Sukupuoli työmarkkinoilla

Sirpa Kolehmaisen tutkimuskohteena on sukupuolen mukainen työnjako työmarkkinoilla, tarkemmin sanottuna ammatillinen segregatio. Segregaation selitysmallit Kolehmainen jakaa kolmeen ryhmään, joissa painottuvat työvoiman laatu (inhimillisen pääoman teoria), työmarkkinoiden sisäiset rakenteet ja syrjivät toimintatavat (syrjintäteoriat, institutionaaliset teoriat) sekä patriarkkaatti/sukupuolijärjestelmä. Kolehmaisen oma valinta on sukupuolijärjestelmän käsite. Tosin yhteenvetoluvussa tutkija toteaa, että kaikki esitellyt segregaatoin teoretisoinnit selittävän osaltaan segregaatoin muutosta ja uusiutumista suomalaisissa työmarkkinoilla.

Tutkimuksen tavoitteena on yhtäältä selvittää, miten ammattirakenne ja työllisyys työmarkkinoilla ovat Suomessa eriytyneet sukupuolen mukaan, ja toisaalta miten tämä eriytyminen on muuttunut vuosien 1970 ja 1990 välillä osana laajempaa talouden rakennemuutosta. Näiden lisäksi tavoitteena on tutkia segregaatoin seurauksia sekä kuvata eräiden ammattiryhmien naisistumis- ja miehitymisprosesseja. Kokonaisuudessa tavoiteasettelu on liiankin laaja, mikä näkyy väitöskirjan sekä sisällöllisenä että määrällisenä laajuutena.

Metodisesti kyseessä on makrotason tilastollinen kuvaileva analyysi sukupuolen näkökulmasta, aineistona on Tilastokeskuksen väestölaskennan pitkittäistiedosto (1970-90). Valittu tarkastelutaso merkitsee sitä, että sekä organisaatio- että työtehtävätasoinen tarkastelu rajautuu tutkimuksen ulkopuolelle. Analyysin painopiste on poikkileikkausaineistossa, sen sijaan pitkittäistiedoston paneeliluonnetta on hyödynnetty vähemmän. Poikkileikkausmaisesti tarkasteltuna segregatio vaikuttaa aiempien tutkimusten valossa pysyvämmältä kuin silloin, kun tarkastellaan yksilöiden liikkumista työuransa aikana. 1990-luvun myllerryksen kannalta on valitettavaa, että aineisto leikkautuu vuoteen 1990.

Segregaation mittarina on aiemmissa tutkimuksissa yleensä käytetty yhtä indikaattoria, mitä on runsaasti myös arvosteltu. Väitöskirjassa segregaatoin mittariksi onkin valittu luokittelu, joka erottelee toisistaan integroituneet ja segregoituneet ammatit (yleensä 5-luokaisesti). Empiirisen osan tulokset viittaavat siihen, että ratkaisu on onnistunut. Keskeinen tulos on, että kehitys nais- ja miesammateissa oli vastakkaista: työvoiman keskittyminen miesammateihin väheni, mutta naisammateihin kasvoi. Kokonaisuudessa segregatio lievästi purkautui.

Ammatillisen segregaatoin seurauksia kirjassa käsitellään neljästä näkökulmasta: miten koulutus rakenteistaa ammatillisia uria, liikkuvuutta, sosioekonomisia asemia ja palkkatasoa. Näistä ensimmäinen tavoite (koulutuksen vaikutukset) ei itse asiassa kuvaa segregaatoin seurauksia vaan pikemminkin segregaatoin 'syitä', joskin ammattien segregatio vaikuttaa myös nuorten koulutusvalintoihin. Tulosten mukaan miesten ja naisten koulutusvalinnat olivat vuonna 1990 yhtä eriytyneitä kuin vuonna 1970. Koulutuksen ja työmarkkinoiden sukupuolen mukaiset jaot näyttävätkin muodostavan toisinaan vahvistavan kehän. Tämän kehän analysointia jatkaa puolestaan Päivi Naumasen väitöskirja.

Ammatillisen liikkuvuuden tarkastelussa Kolehmainen hyödyntää aineistonsa paneeliluonnetta. Tulosten mukaan yksilötasolla ammattien segregatioluokkien välillä oli jonkin verran liikkuvuutta, joskin liikkuvuuden suunta oli pääasiassa siirtymää pois vastakkaisen sukupuolen ammateista kohti oman sukupuolen tyyppisiä ammatteja. Ammatillisen segregaatoin muutoksilla voi olettaa olevan vaikutuksia myös palkkaeroihin. Vuosina 1970-90 sukupuolten palkkaero kaventui voimakkaammin nais- kuin miesammateissa, joskin hitaammin kuin olisi tutkijan mukaan voinut odottaa.

Pääosin kirjan tarkastelut liikkuvat kokonaistyömarkkinoiden tasolla. Tätä täydentää hyvin kolmen ammattiryhmän tarkempi erittely. Tarkastelukohteena ovat johtajat (miesammateista naisistunut), myyjät (naisvaltaisuus säilynyt) sekä ruuanjako ja tarjoilutyö (naisammatti miehitynyt). Kunkin ammattiryhmän osalta

Kolehmainen tutkii ammatin sukupuolikoostumuksen muutosta ja sen vaikutuksia naisten työmarkkina-asemaan. Yhtäältä ammattiryhmäkohtaisen tarkastelu konkretisoi segregaatoin pysyvyyttä ja muutosta, toisaalta tarkastelun perusteellisuus uuvuttaa lukijaa.

Kolehmaisen tulosten mukaan työmarkkinoiden rakenteellinen miesvaltaisuus vähentyi vuosina 1970-1990. Työmarkkinoilla tapahtui naisistumista ja toisaalta segregoituneiden ammattien osuuden vähenemistä. Onko siis työllisyys tasa-arvoistunut? Tutkijan johtopäätös ei ole tämä vaan kyse on erilaisesta kehityksestä nais- ja miestyömarkkinoilla. Toisin sanoen segregatio on sukupuolen järjestysrakenne työmarkkinoilla, vaikka talouden ja työllisyyden rakennemuutokset muuttivatkin työmarkkinoiden segregaatoin tasoja, rakenteita ja sisältöä. Tutkimuksen yksi tulos onkin, että mitä samanlaisemmaksi naisten ja miesten toiminta työmarkkinoilla muuttuu, sitä hienojakoisempia muotoja segregatio saa. Jatkossa mielenkiintoista olisi tietää, mitä segregatiolle tapahtui 1990-luvun myllerryksissä. 1990-luvun alkupuolen osalta kehitystä valottaa osaltaan Päivi Naumasen väitöskirja.

Koulutus, työ ja sukupuoli

Päivi Naumasen tutkimuskohteena on työn ja koulutuksen yhteys, jota hän tarkastelee kahdesta näkökulmasta: miten koulutus vaikuttaa työssä pärjäämiseen, miten työ puolestaan vaikuttaa koulutushalukkuuteen. Analyysit kohdistuvat erikseen miehiin ja naisiin - painopiste ei ole sukupuolten suorassa vertailussa vaan siinä, millainen on koulutuksen yhteys työhön erikseen naisten ja miesten ryhmissä. Metodisesti tutkimus on luonteeltaan tilastollinen, tutkimusaineistona ovat Tilastokeskuksen vuosien 1990 ja 1995 aikuiskoulutus-tutkimukset. Kolehmaisen tavoin Naumanen on hyvin perillä luokitusten ongelmallisuudesta.

Sukupuolten asemia Naumanen tarkastelee työhön osallistuvuuden, työttömyyden ja työsuhteiden epätyypillisyyden kautta ja suhteessa koulutukseen. Aikaisemman tutkimuksen pohjalta voitaisiin olettaa, että koulutus auttaa miehiä ikäryhmästä riippumatta, mutta heikentää etenkin nuorten naisten mahdollisuuksia päästä vakaalle uralle työelämässä, mutta kuva ei ole näin yksiselitteinen vaan Naumanen pohtiikin, missä määrin kasvava epävarmuus ja työvoiman käyttötapojen erilaistuminen kytkeytyvät erilaisiin jakoihin: naiset ja miehet, julkinen ja yksityinen sektori, eri koulutustasot ja ikäryhmät. Myös Naumasen omat tulokset viittaavat pikemminkin moninaiseen ja ristiriitaiseen eriytymiseen kuin yhdensuuntaisiin jakoihin.

Kun tutkimuskohteena on koulutuksen yhteys menestymiseen työmarkkinoilla, on keskeistä pohtia työmarkkinoiden luonnetta ja eriytymistä. Naumanen luokin ansiokkaan katsauksen keskeisiin käsitteisiin ja lähestymistapoihin, kuten segmentaatio ja segregatio.

Mikä sitten tuottaa eriytyneitä työmarkkinoita, erityisesti hierarkioita. Tutkija esittelee kolme selitysmallia, jotka korostavat eri asioita: ihmisten välisiä eroja (kuten sukupuoli), työtehtävien ja työsuoritusten välisiä eroja (hyödyllisyys, funktionaalisuus) sekä markkinatilannetta ja -kapasiteetteja (Weber). Tutkija päätyy korostamaan weberiläisittäin, että tutkinnot ovat merkkejä työvoiman arvosta ja koulutus suo yksilöille markkinakapasiteetteja eli mahdollisuuksia työllistyä ja saada mielekkäitä töitä.

Työmarkkinajakojen tarkastelun jälkeen tutkija pohtii koulutuksen ja työn välisiä kytkentöjä, joita on hahmotettu eri tavoin riippuen mm. siitä, mistä ja kenen näkökulmasta arvioidaan koulutuksen tehtäviä. Naumanen esittelee kolme lähestymistapaa. Työvoiman tuottamisen näkökulmasta koulutus kvalifioi. Yhtäältä teknis-funktionaalinen malli olettaa kehittyvän teknologian edellyttävän kvalifikaatiotason kohoamista, toisaalta inhimillisen pääoman teoria (Becker) olettaa yksikön investoivan inhimilliseen pääomaansa niin kauan kuin saatu hyöty kattaa kustannukset. Naumanen suhtautuu kriittisesti näihin oletuksiin korostuen kulttuuripääoman käsitteen (Bourdieu) parempaa soveltuvuutta sosiologiseen analyysiin. Kulttuuripääoman näkökulmasta koulutus ei niinkään kvalifioi kuin valikoi, koulutus toimii suodattimena perheen ja työmarkkinoiden välissä. Kolmantena lähestymistapana Naumanen tuo esiin koulutuksen valtakirjana: yhä useampaan ammattiin pääseminen edellyttää tietyn koulutuksen läpikäymistä. Kredentialismi koskee erityisesti professioita ja hyvinvointivaltiota. Näitä lähestymistapoja yhdistävää omaa sateenvarjo-näkökulmaansa tutkija nimittää resurssinäkökulmaksi.

Empiirinen analyysi tarkastelee aluksi koulutuksen yhteyttä (työ)markkinatilanteeseen. Markkinatilannetta eli työllistävyyttä ilmentävät työmarkkinastatus, työllisyyden vakaus, työuran vakaus ja liikkuvuusmahdollisuudet. Sen sijaan tulot on rajattu analyysin ulkopuolelle. Koulutuksen tutkija näkee puolestaan markkinatilanteen rakennuksen ennakoehdoksi (välttämätön, mutta ei riittävä). Tulosten mukaan työvoimaan kuulumuus ja työllisyys ovat hyvin vahvasti sidoksissa tutkintotasoon, ja erityisesti naisilla yhteys vahvistui laman aikana. Näiltä osin tulokset ovat hieman ristiriidassa sen oletuksen kanssa, että koulutustutkinnon painoarvo työnsaannin kannalta on heikentynyt. Näiden lisäksi tutkija tarkastelee koulutuksen yhteyttä ammatti- ja sosioekonomisiin asemiin sijoittumiseen aikuiskoulutusaineistojen avulla. Koulutustaso erotteli jyrkemmin miesten kuin naisten ammattiasemia: mitä vähemmän oli koulutusta, sitä todennäköisemmin mies ryhtyi yrittäjäksi. Sosioekonomisiin asemiin sijoittumisessa sukupuolten väliset erot olivat selvät: samantasoisella tutkinnolla miehet sijoittuivat kor-

keampiin asemiin, lisäksi ero syveni laman aikana. Tarkastelua olisi voinut syventää pohtimalla taustalla olevia mekanismeja ja prosesseja, jotka tuottavat havaitun eron: missä määrin kyse on segregaatiosta, missä määrin muista prosesseista.

Toisena tarkastelukohteena on koulutuksen yhteys työn sisällöllisiin ominaisuuksiin eli työn mielekkyyteen. Koulutuksen yhteys miesten ja naisten työn sisällöllisiin ulottuvuuksiin on mutkikkaampi kysymys kuin koulutuksen yhteys sukupuolten markkinatilanteisiin: työssä menestyminen on ratkaisevalla tavalla seurausta siitä, miten työt on muotoiltu ja organisoitu työpaikalla. Tämän vuoksi väitöskirjassa olisi voinut pohtia mahdollisten väliintulevien tekijöiden roolia. Mielekkään työn mittareina tutkija käyttää työn kvalifioivuutta, itsemääräämistä ja keskinäisyyksien laatua. Tulosten mukaan koulutuksen kytkentä työn sisältöön osoittautui varsin moniulotteiseksi. Silti siinä on havaittavissa joitakin säännönmukaisuuksia. Ensinnäkin koulutuksella oli enemmän merkitystä miesten kuin naisten työn sisällön kannalta, poikkeuksena oli sosiaalinen tuki. Toiseksi koulutuksen vaikutus oli sidoksissa ikään, mutta yleensä päinvastaisiin suuntiin naisilla ja miehillä: tutkinnot kohensivat miesten asemaa jo nuoremmalla iällä, mutta naisilla vasta vanhemmalla iällä. Tosin tässäkin suhteessa poikkeukset olivat varsin yleisiä. Kolmanneksi koulutustason yhteys työn sisältöön pääsääntöisesti heikkeni laman aikana. Tämä koski erityisesti nuoria korkeakoulutettuja naisia.

Väitöskirjan loppuosassa tutkija kääntää aiemman asetelman pääläelleen ja tutkii sitä, kuinka halukkaita erilaisissa markkina- ja työtilanteissa olevat ovat kiinnostuneita menemään lähivuosien ammattiin tai työhön liittyvään lisäkoulutukseen. Yleisesti ottaen kiinnostus oli suurta (palkansaajamiehistä 63 %, -naisista 69 %). Koulutusmotiivit tutkija luokitteli neljään ryhmään, joihin olivat markkinatilanteen parannus, sosiaalinen osallistuminen, markkina-aseman turvaaminen sekä ammatillinen kehittyminen. Miesten ja naisten motiiviulottuvuudet eivät paljoa poikenneet toisistaan, sen sijaan koulutusmotiivit olivat odotetusti yhteydessä markkina- ja työtilanteeseen.

Naumasen tutkimus tarkentaa ja syventää kuvaa työn ja koulutuksen yhteyksistä. Tulosten mukaan koulutustason yhteys markkina- ja työtilanteeseen ei ole suoraviivainen vaan vaihtelee arviointikriteereitäin ja tarkasteluajankohdittain. Yhtäältä tutkintojen erottelevuus työhön pääsyn kannalta oli vahvistunut, toisaalta entistä harvemmin tutkinnot itsestään selvästi takasivat vakaa työllisyyden. Sukupuolierojen kannalta päätulos oli, että nuorten korkeakoulutettujen naisten markkina- ja työtilanne heikentyi olennaisesti laman aikana ja oli useammin epäedullinen kuin muiden.

Kaiken kaikkiaan nämä kolme väitöskirjaa tuovat monessa mielessä uutta ja toisiaan täydentävää tietoa sukupuolten asemista ja eroista tilastoinnissa ja työelämässä. Merja Kinnusen tutkimus korostaa tilastojen ja luokitusten itsestäänselvyyksien kyseenalaistamista, Sirpa Kolehmaisien ja Päivi Naumasen tutkimuksissa

korostuu puolestaan sukupuolierojen ja niiden kehitysuuntien moninaisuus. Yksi jatkokutkimusten haaste onkin kartoittaa, miten sukupuolierot ovat muuttuneet näiden väitöskirjojen aikajänteiden eli 1990-luvun puolivälin jälkeen.

Kirjallisuus

- KINNUNEN, MERJA (2001). *Luokiteltu sukupuoli. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.*
 KOLEHMAINEN, SIRPA (1999). *Naisten ja miesten työt. Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970-1990. Helsinki: Tilastokeskus, Tutkimuksia 229.*
 NAUMANEN, PÄIVI (2002). *Koulutuksella kilpailukykyä. Koulutuksen yhteys miesten ja naisten työllisyyteen ja työn sisältöön. Turku: Turun yliopisto, Koulutus sosiologian tutkimuskeskuksen raportti 57.*